

EGE GÖÇLERİ'NİN TETİKLEDİĞİ DİĞER GÖÇ HAREKETLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ*

ÖZ

Ege Göçleri, MÖ. 13. yüzyılın son çeyreği ile 12. yüzyılın ilk çeyreğinde olmak üzere, iki aşamada cereyan etmiş olan büyük bir kavimler hareketidir. Ugarit ve Mısır vesikaları, bu göçler hakkında önemli bilgiler aktarırlar. Ayrıca, MÖ. 2. Binyılın sonlarına ait yerleşim merkezlerinde yapılan arkeolojik kazılarda da, söz konusu göçlerin sebebiyet verdiği yıkımın maddi delillerine rastlanmıştır. Ege Göçleri'nin çeşitli nedenleri vardır. Ancak hemen belirtelim ki, bu büyük kargaşada ekonomik nedenler ön plana çıkmaktadır. Çünkü göçe iştirak eden kavimlerin toprak yetmezliği ve yeterli besine ulaşamama gibi sorunlarının yanı sıra, MÖ.13. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve Hatti Ülkesi'ni de etkileyen kıtlık felâketi, Egeli kavimleri, kendilerine yeni yurtlar bulma çabası içerisinde sevk etmiş görünmektedir.

Ege Göçleri'nin birinci aşaması Mısır firavunu Merneptah zamanında (MÖ. 1236-1223) vuku bulmuştur. Bu firavun tarafından yazdırılan Karnak Kitabesi ve İsrail Steli, söz konusu göçler hakkında önemli bilgiler aktarırlar. Ayrıca Ugarit mektupları da, göçlerin bu ilk aşamasına ait bilgiler verirler. Sözünü ettiğimiz bütün bu belgelerden anlaşıldığına göre, göçlerin ilk aşaması yaşanırken Hitit Devleti henüz ayakta. Asıl tahribatı, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasına katılan kavimler gerçekleştireceklerdir. MÖ. 12. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanacak olan bu ikinci göç dalgası hakkındaki en doyurucu bilgileri yine Mısır kaynakları vermektedir. Gerçekten, Mısır firavunu III. Ramses'in (MÖ. 1198-1167) yazdırmış olduğu vesikalarda, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasına iştirak eden kavimlerden ve onlara karşı verilen mücadeleden söz edilmektedir.

Ege Göçleri sonunda MÖ. 2. Binyılın büyük güçleri olan Hitit, Mitanni ve III. Babil devletleri yıkılacaklardır. Mısır Devleti ise hem ekonomik hem de insan kaynakları bakımından tükenme noktasına gelecektir. Ege Göçleri'ni tek bir göç hareketi olarak görmek doğru değildir. Çünkü Ege Göçleri, hem Eski Doğu dünyasında hem de Eski Batı dünyasında yeni göç hareketlerinin de tetikleyicisi olmuştur. Nitekim bu göçlerle aynı zaman dilimi içerisinde veya biraz sonrasında yeni göç hareketlerine tanık olunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ege Göçleri, Egeli kavimler, Hititler, Mısırlılar, Diğer göç hareketleri.

A BRIEF LOOKING AT THE OTHER MIGRATION MOVEMENTS TRIGGERED BY THE SEA PEOPLES MIGRATION

ABSTRACT

The Sea Peoples Migration is a great tribes movement that took place in two stages, the last quarter of the 13th century B. C. and the first quarter of the 12th century B. C. Ugarit and Egypt records give important information about these migrations. In addition, in the archaeological excavations carried out in the settlements belonging to the end of the Second Millenium B. C., there were material evidence of the destruction caused by the migration. There are various reasons for he migration of Sea Peoples. However, we must state that the economic reasons in this great turmoil come to the fore. Because, as well as problems such as land failure

* Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ememis2010@hotmail.com, Orcid ID: 0000 0001 5283 518X

and lack of adequate food, the famine disaster that started at the end of the 13th century B. C. and influenced Hatti Land, seems to have sent the Aegean peoples to an effort to find new countries.

The first phase of the Sea Peoples Migration occurred in the time of the Egyptian pharaoh Merneptah (1236-1223 B. C.). The Karnak Inscription and Israel Stela written by this pharaoh convey important information about these migrations. In addition, Ugarit letters give information about first stage of these migrations. As it is understood from all these documents, the Hittite Kingdom is still standing while the first phase of migration is experienced. The actual destruction will be carried out by the tribes participating in the second phase of the Sea Peoples Migration. The Egyptian sources provide the most satisfactory information about this second wave of migration, which will take place in the first quarter of the 12th century B. C. In fact, the documents written by the Egyptian pharaoh Ramesses III (1198-1167 B. C.) refer to the tribes that participated in the second phase of the Sea Peoples Migration and the struggle against them.

At the end of the Sea Peoples Migration, the Hittite, Mitanni and The Third Babylonian kingdoms which are the great powers of the Second Millennium B. C., will be destroyed. At the same time the Kingdom of Egypt will come to the point of exhaustion in terms of both economic and human resources. It is not right to see the Sea Peoples Migration as a single migration movement. Because the Sea Peoples Migration has been the trigger of new migration movements in both the Ancient East and the Ancient West worlds. As a matter of fact, new immigration movements are witnessed in the same period of time with this migration or shortly after this migration.

Keywords: The Sea Peoples Migration, Sea peoples, the Hittites, the Egyptians, the other migration movements.

GİRİŞ

Tarihin erken devirlerinden günümüze gelinceye kadar, dünya coğrafyası çok sayıda göç hareketine sahne olmuştur. Göçlerin pek çok sebebi vardır. Açlık, kıtlık, sel felâketi, deprem, toprak yetersizliği, otlak yerlerinin kifayet etmemesi, işsizlik, iç çekişmeler ve dış baskılar, aklımıza gelen ilk sebepler arasında yer alır. Bunlar ve bunlara benzer sebeplerle meydana gelen göçler, birçok yıkımlara yol açmakla birlikte, yepyeni medeniyetlerin doğmasına da zemin hazırlamışlardır (Memiş-Bülbül 2014: XI).

Bu göçler içerisinde, sonuçları açısından bakıldığında, en yıkıcı olanlardan biri de Ege Göçleri'dir. Ege Göçleri, MÖ. 13. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başlarında olmak üzere, iki aşamada cereyan etmiş olan büyük bir kavimler hareketidir (Memiş 2017a: 165). Ugarit ve Mısır vesikaları, bu göçler hakkında önemli bilgiler aktarırlar. Ayrıca MÖ. 2. Binyılın sonlarına ait yerleşim merkezlerinde yapılan arkeolojik kazılarda da, söz konusu göçlerin sebebiyet verdiği yıkımın maddi delillerine rastlanmıştır (Memiş 2019: 234).

Ege Göçleri'nin çeşitli nedenleri vardır. Ancak hemen belirtmek lâzımdır ki, bu büyük kargaşada ekonomik nedenler ön plana çıkmaktadır (Memiş-Bülbül 2014: 108). Çünkü göçe iştirak eden kavimlerin toprak yetmezliği ve yeterli besine ulaşamama gibi sorunlarının yanı sıra, MÖ. 13. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve Hatti Ülkesi'ni de etkileyen kıtlık felaketi, Egeli kavimleri, kendilerine yeni yurtlar bulma çabası içerisinde sevk etmiş görünmektedir. Başta Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel olmak üzere, bazı

antikçağ tarihçileri, bu büyük göç hareketinin köklerini o zamanlar henüz tarihöncesi çağlarını yaşayan Orta Avrupa'da aramaktadırlar (Mansel 1971: 88). Adı geçen bilim insanına göre, MÖ. 2. Binyılda Traklar'ın işgali altında bulunan Balkan Yarımadası'nın güneybatı kısımlarına bugünkü Arnavutlar'ın ataları olan İlliryalılar'ın girmesi üzerine yerlerini terk etmek zorunda kalan bazı Trak kabileleri, en çok Brigler ya da Frigler, Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerek bu ülkenin batısında ve kuzeyinde oturan bazı cenkçi kavimleri de yanlarına alarak, el birliği ile Hatti Ülkesi'ne saldırmışlar, şehir ve kasabaları yıkarak, Hitit Devleti'nin siyasi varlığına son vermişlerdir (Mansel 1971: 88).

Ege Göçleri'nin birinci aşaması, Mısır firavunu Merneptah (MÖ. 1236-1223) zamanında ve muhtemelen MÖ. 1225'lerde vuku bulmuştur. Bu firavun, gerek Karnak Kitabesi'nde gerekse "İsrail Steli" adıyla anılan diğer vesikasında, Egeli kavimlere karşı kazandığı zaferlerden söz etmektedir. Bu vesikaların tetkikinden anlaşıldığına göre, göçlerin ilk aşamasına Ekweşler (Akalar), Turşalar (Troyalılar), Rukkular (Lukkalar), Şerdanalar (Sardunyalılar) ve Şekeleşler (Sicilyalılar) katılmışlardır (Memiş 2019: 235).

Ege Göçleri'nin birinci aşaması hakkında bilgi veren yazılı kaynaklara Ugarit mektuplarının da dâhil edilmesi son derece isabetli olur. Ugarit arşivinde ele geçirilen bu mektupların bir kısmı göçlere ilişkin dolaylı bilgiler aktarırken, iki mektup doğrudan doğruya bu göçlerle ilgilidirler (Memiş 2019: 236; Memiş-Bülbül 2014: 111). Söz konusu mektupların birincisi, Alaşya (Kıbrıs) kralı Pagan tarafından Ugarit kralı Ammurapi'ye gönderilmiştir. Bu mektupta Alaşya kralı, gelmekte olan Deniz Kavimleri (Egeli Kavimler) tehlikesini Ugarit kralına bildirmekte ve düşmana karşı alınması gereken önlemler hakkında ona birtakım tavsiyelerde bulunmaktadır. İkinci mektup, Ugarit kralının Alaşya kralına yazdığı cevabı içermektedir. Bu mektupta Ugarit kralı, şehirlerinin, deniz yoluyla gelip ülkesini istila eden mütecavizler tarafından yakılıp yıkıldığını, fakat onlara karşı diremediğini, çünkü askerlerinin ve gemilerinin Hatti (Hitit) Büyük Kralı'nın emri üzerine yardıma gönderildiğini ifade etmektedir (Memiş 2019: 236; Astour 1965: 253-258; Morris 2006: 44).

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, göçlerin ilk aşaması yaşanırken Hitit Devleti henüz ayaktadır. Asıl tahribatı, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasına katılan kavimler gerçekleştireceklerdir. MÖ. 12. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanacak olan bu ikinci göç dalgası hakkındaki en doyurucu bilgileri yine Mısır kaynakları vermektedir (Memiş-Bülbül 2012: 92; Memiş-Bülbül 2014: 113). Gerçekten, Mısır firavunu III. Ramses'in (MÖ. 1198-1167) yazdırmış olduğu vesikalarda, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasına iştirak eden kavimlerden ve onlara karşı verilen mücadeleden söz edilmektedir. Bu vesikalardan ilki, adı geçen firavunun 8. idare yılına, yani MÖ. 1190 yılına tarihlenen Medinet-Habu Zafer Kitabesi'dir. Bu kitabede III. Ramses, Deniz kavimlerine karşı amansız bir mücadele verdiğini ve onları yenilgiye uğrattığını şu sözlerle anlatmaktadır:

Hatti (Hitit) ülkelerinden hiçbiri bunların saldırısına dayanamadı. Kode, Karkamış, Arzava ve Alaşya (Kıbrıs) tahrip edildiler. Bu insanlar, Amurru Ülkesi'nde bir yerde ordugâhlarını kurdular. Buranın halkını hiç yokmuş gibi mahvettiler. Bunlar, önlerinde bir ateş perdesi bulundurmamak suretiyle Mısır üzerine yürüdüler. Müttetikler arasında Pelest, Turşa, Şerdana, Şekeleş, Zakkari, Danuna ve Vavaşlar vardı. Bu insanlar, dünyanın kenarındaki ülkelere bile el uzatıyorlardı. Kalpleri iman doluydu ve

kendi kendilerine “planlarımızı başarıyoruz” diyorlardı (Mansel 1971: 88; Kinal 1987: 227-228; Memiş 2017a: 169).

Kitabede daha sonra Deniz Kavimleri'nin nasıl yenilgiye uğratıldığı anlatılır. Bu kitabenin hemen yanı başında yer alan duvar resimleri de göçlere ilişkin çok önemli görsel malzeme sunmaktadır. Bu resimlerden anlaşıldığına göre, Ege Göçleri (Deniz Kavimleri Göçü), denizden ve karadan olmak üzere iki yoldan yapılmıştı. Karadan gidenlerin iki tekerlekli öküz arabaları vardı. Kadın ve çocuklar bu arabalara binmişlerdi. Denizden gidenlerin ise kürekli ve yelkenli gemileri vardı. Söz konusu resimler aynı zamanda Egeli kavimlerin giyim kuşam tarzları ve kullandıkları silahlar hakkında da bir fikir vermektedir (Memiş 2019: 237; Morris 2006: 47-48).

III. Ramses'in Medinet Habu Zafer Kitabesi, son derece kıymetli bir vesikadır. Çünkü bu vesika, hem göçlerin cereyan ettiği coğrafi bölgeler, hem göçe iştirak eden kavimlerin kimliği, hem de onların yaptığı tahribatı bütün ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir. Buna göre, Hitit merkezi bölgesinin yanı sıra, Kode ve Karkamış gibi Hitit tâbiyetindeki Suriye krallıkları ve yine bir Hitit vasalı olan Alaşya Krallığı, Egeli kavimlerin saldırılarından kurtulamamışlardı. Hitit Devleti için sürekli bir tehdit unsuru olan ve neredeyse bütün Hitit krallarını meşgul eden Arzava bölgesi de bu yıkımdan kendisini kurtaramamıştı. Amarna Çağı'ndan (MÖ. 1400-1350) itibaren bir Hitit vasalı olan Amurru Ülkesi'nin de bu tecavüzdən kurtulamadığı anlaşılmaktadır (Memiş 2019: 237).

Ege Göçleri'nin ikinci aşaması hakkında bilgi veren bir başka Mısır vesikası da yine III. Ramses devrine ait olan “Büyük Harris Papirüsü”dür (Faulkner 1975: 244; Memiş 2017a: 170). Söz konusu vesikada “Danunalar”dan bahsedilir. Purasati (Filistin) ve Zakkala'nın “küle döndürüldüğü” anlatılır. Fakat ayrıca Şerdana ve Şekeleşler'in sınır boyundaki kalelere yerleştirildiği ve Mısır firavununun, adı geçen kavimlerden vergi olarak kumaş ve hububat aldığından söz edilir (Memiş 2017a: 170-171; Memiş 2006: 47).

Anlaşıldığı kadarıyla, Mısır firavunu III. Ramses, MÖ. 12. yüzyılın başlarında yenilgiye uğrattığı ve fakat Mısır'ın sınır boylarına yerleşmelerine izin verdiği Egeli kavimler üzerinde hissedilir bir hâkimiyet kurmuştu. Ancak adı geçen firavunun MÖ. 1167'de ölmesi, bütün dengeleri alt üst etmiştir. Çünkü ona halef olanlar, hiçbir zaman onun boşluğunu dolduramamışlardır. Mısır, her geçen gün zayıflamıştır. Bu da en çok Egeli kavimlerin işine yaramıştır. Onlar önce vergilerini aksatmaya başlamışlar, daha sonra da Mısır'a isyan ederek tamamen bağımsız hale gelmişlerdir (Memiş 2017a: 171; Macalister 1914: 29-34; Gressman 1926: 71-76).

Ege Göçleri hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, şunları söyleyebiliriz: Hitit, Mitanni ve III. Babil (Kaslar) devletlerinin yıkılmasına, Mısır Devleti'nin de iyice zayıflamasına yol açan Ege Göçleri, Tunç ve Demir devirlerini birbirinden ayıran önemli bir hadisedir. Bu göçler sonunda henüz yazılı bir kültüre sahip olmayan Demir Devri kültürünün temsilcileri, kendilerinden çok daha üstün bir kültüre sahip olan Tunç Devri temsilcilerini bertaraf ederek, onların yerini doldurmaya çalışmışlardır. Fakat anlaşıldığı kadarıyla bu, o kadar da kolay olmamıştır. Çünkü onların yarattığı kargaşa ortamı, yaklaşık dört yüz yıl, Eski Yakın Doğu ve özellikle de Anadolu'da neler olup bittiğine ilişkin bilgi akışını önlemiştir. Eskiçağ tarihçileri, MÖ.

12.-8. yüzyıllar arasında yaşanan ve bilgi akışını engelleyen bu zaman dilimini bir "Karanlık Çağ" olarak nitelendirmektedirler (Memiş 2019: 238-239).

O halde Ege Göçleri'ni dünya tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul etmek gerekir. Çünkü MÖ. 2. Binyılın ikinci yarısında, aralarında bir denge kurmuş olan Eski Yakın Doğu'nun "devletler sistemi" bu göçlerle birlikte ortadan kalkmıştır. Ege Göçleri ile gelen kavimler, Eski Yakın Doğu'nun zaten karmaşık olan etnik yapısını daha da karmaşık hale getirmişlerdir (Memiş-Bülbül 2014: 258).

Bu olumsuz tesirlerin yanında, Egeli kavimlerin Eski Yakın Doğu medeniyetine olumlu katkıları da olmuştur. Her şeyden önce bu kavimler, tuncun yerine demir madenini kullanım alanına sokmuşlardır (Memiş 2019: 239). Böylelikle Eski Yakın Doğu kavimleri demiri daha yakından tanıma imkânına kavuşmuş ve bu madeni, başta silahların yapımı olmak üzere, pek çok alanda kullanma fırsatını elde etmişlerdir (Memiş-Bülbül 2014: 259).

Ege Göçleri'nden sonra deniz ticaretinde ve gemicilikte de önemli gelişmeler olmuştur. Doğrusunu söylemek gerekirse, çoğu denizci olan Egeli kavimler, önceki dönemlerde de deniz ticareti yapıyorlardı. Ancak göçlerden sonra "milletlerarası deniz ticareti" daha da önemli hale gelecektir (Memiş 2017a: 172). Bu göçlerle birlikte, kürekli gemilerin yanı sıra "yelkenli gemiler" de denizlerde boy göstermeye başlayacaktır. Yelkenli gemiler, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasına katılan Pelestler'e yani Filistinliler'e aittir (Barnett 1975: 373). Ayrıca alışverişlerde üzeri damgalı altın ve gümüş halkaların kullanılmaya başlanması da, son derece önemli bir gelişmedir. Çünkü bu durum, sikkenin (metal paranın) kullanım alanına girmesi yolunda atılan adımların ilk aşaması olarak kabul edilebilir (Memiş-Bülbül 2014: 259).

Şu hususu özellikle vurgulamak gerekir ki, Ege Göçleri hem Eski Doğu hem de Eski Batı dünyalarında yeni göç hareketlerinin de tetikleyicisi olmuştur. Nitekim bu göçlerle aynı zaman dilimi içerisinde veya biraz sonrasında yeni göç hareketlerine tanık olunmaktadır (Memiş-Bülbül 2014: 121).

1. EGE GÖÇLERİ'NİN TETİKLEDİĞİ DİĞER GÖÇ HAREKETLERİ

Doğrusunu söylemek gerekirse, Ege Göçleri'ni tek bir göç hareketiymiş gibi görmek doğru bir yaklaşım tarzı olamaz. Çünkü bu büyük kavimler kaynaşması, hem doğuda hem de batıda birtakım yeni göç hareketlerine zemin hazırlayacaktır. Ege Göçleri'nin tetiklediği göçler; İbrani Göçleri, Arami Göçleri, Dor Göçleri, Aka Göçleri ve Frig Göçleri şeklinde sıralanabilir. Şimdi, bunları ana hatlarıyla tek tek gözden geçirmeye çalışalım.

1. 1. İBRANİ GÖÇLERİ

İbraniler ya da İsrailoğulları'nın Musa'nın önderliğinde Arz-ı Mev'ud'a gerçekleştirdikleri göç hareketi ile Ege Göçleri arasında doğrudan bir bağ olduğu hemen anlaşılacaktır. Zira Musa, kavmini, III. Ramses'in Egeli kavimlere karşı çetin bir mücadele verdiği sırada, bu kargaşa ortamından yararlanarak Mısır'dan çıkarma başarısını göstermiştir. Eğer böyle bir kargaşa ortamı olmasaydı, Musa'nın, İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarması hayli zor olurdu. Konunun daha iyi anlaşılması için, İsrailoğulları'nı biraz daha yakından tanımakta fayda vardır.

İbraniler'in ilk dönemleri, tarihi açıdan henüz tam olarak belirginleşmiş değildir. Ancak eğer Kültepe tabletlerinde zikredilen Habirular'ın İbraniler olduğu kabul edilirse, adı geçen kavmin MÖ. 2. Binyıl başlarından itibaren tarih sahnesinde boy gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz (Memiş 2019: 207). Fakat altı çizilmesi gereken husus, Kültepe metinlerinde zikredilen Habirular'ın Anadolu'ya ticaret yapmak amacıyla gelen tüccarlar olduğu gerçeğidir (Garelli 1963: 214). Tevrat'ta ise İbraniler'in ataları ile ilgili bilgiler, MÖ. 18. yüzyıla kadar geriye gitmektedir (Memiş 2006: 60).

MÖ. 18. yüzyıl ortalarında, Amurru soyundan gelen Babil kralı Hammurabi ile birlikte Mezopotamya tarihinin akışı değişmiş, milli karakterde Sami bir devlet teşekkül etmişti (Memiş 2017b: 130-139). İbraniler'in yani İsrailoğulları'nın "kök atası" olarak bilinen Hz. İbrahim, Tevrat'ta (Tekvin XIV, 1), Amrafel adı ile anılan ve günümüz bilim adamları tarafından Hammurabi ile aynı şahıs olduğu kabul edilen kral zamanında yaşamıştı. O halde, İbraniler'in (İsrailoğulları'nın) gerçek tarihini, MÖ. 18. yüzyıl ortalarından itibaren başlatabiliriz (Memiş 1996: 59-60).

175 yıllık uzun bir ömür süren Hz. İbrahim, hayatı boyunca birçok kadınla evlenmiş ve bu kadınlardan birçok oğulları ve kızları olmuştu. Bu oğullardan İsmail ve İshak, gerek Tevrat'ta gerekse Kur'an-ı Kerim'de ön plana çıkmış görünürler. İshak'ın Esav ve Yakup adlarında iki oğlu vardır. Tevrat'tan öğrenildiğine göre, İshak'ın ölümünden sonra Tanrı Yahowa (Yahwe), bu iki oğuldan Yakub'u mübarek kılar (Tekvin XXVIII, 1).

Tekvin XXXV, 10'dan öğrenildiğine göre, Tanrı Yahowa, Yakub'un ismini "İsrail" olarak değiştirmişti. Bundan sonra İsrail adıyla anılacak olan Yakub'un 12 oğlu vardı. Bunlar Ruben, Şimeon, Levi, Yahuda, İssakar, Zebulun, Yusuf, Benyamin, Dan, Naftali, Gad ve Aşer adlarını taşıyorlardı (Tekvin XXX, 23-26).

Oniki İsrail kabilesi bunlardan türemiştir ve her kabile, atasının adını taşımaktadır (Memiş 1996: 62). Yakup (İsrail), başlangıçta oğullarıyla birlikte Kenan memleketinde oturmuştur. Kardeşleri tarafından kıskanıldığı için bir kuyuya atılan, ancak Medyan'lı tüccarlar tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır'a götürülen ve orada Mısır firavununun önde gelen adamlarından birine köle olarak satılan Yusuf'un kaderi, İsrailoğulları'nın da kaderini değiştirecektir. Yaptığı rüya tabirleri sayesinde herkesin dikkatini çeken ve Mısır firavununun da güvenini kazanarak baş vezir koltuğuna oturtulan Yusuf, kardeşlerinin kendisine yaptığı kötülüğü unutarak onları affetmiş ve bütün kavmini Mısır'ın Goşen vilayetine yerleştirmiştir. İbraniler'in Mısır ülkesine yerleşmeleri hadisesi, yaklaşık olarak MÖ. 1600'lere tarihlenmektedir. Öyle zannediyoruz ki, bu dönemde Mısır ülkesi Hiksoslar'ın hâkimiyeti altında idi ve doğal olarak Mısır firavunları da Hiksos orijinli idiler (Memiş 2019: 208).

İlk zamanlarda Mısır'da huzur dolu bir hayat süren İsrailoğulları, özellikle II. Ramses (MÖ. 1301-1236) zamanından itibaren büyük inşaatlarda köle gibi çalıştırılmaya başlanmışlardır. İşin ilginç yanı, aynı firavun, İsrail kavminin hızla çoğalmakta olmasını Mısır'ın geleceği açısından tehlikeli gördüğünden, İbrani kadınlarından doğacak olan bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emreder (Çıkış I, 16). Fakat İsrail kavminin Levi kabilesinden bir kadın, bir erkek çocuk dünyaya getirir ve çocuğun öldürülmesini önlemek için onu bir sepetin içine koyarak Nil nehrine bırakır. Firavunun kızı, çocuğu görür ve sepetin içerisinden çıkarır. Sudan kurtardığı için de,

ona “Musa” adını verir (Çıkış II, 10). Gerçekten, Tevrat’ın bahsi geçen kısmında, Musa’nın “sudan çıkarılan” anlamına geldiği belirtilmektedir.

Firavunun sarayında büyüyen Musa, delikanlılık çağına gelince bir cinayet işler. İnşaatlarda çalıştırılan İbrani kölelerden birine çok kötü muamele eden Mısırlı bir işçi başını bir yumrukta öldürür. Öldürdüğü şahsın cesedini kuma gömer. Ancak hadisenin açığa çıkması üzerine firavundan korkan Musa, Mısır’dan kaçarak Medyan memleketine sığınır ve orada Medyan kâhininin kızı ile evlenir (Çıkış II, 21).

Musa, bir yumrukta bir adamı öldürdüğüne göre, bu sıralarda hiç olmazsa 20 yaşlarında güçlü bir delikanlı olmalıydı (Memiş 2006: 66). Musa, Medyan’a kaçtıktan az sonra II. Ramses ölür (Çıkış II, 23). Eskiçağ otoriteleri, II. Ramses’in ölümünü MÖ. 1236 yılına tarihlemektedirler (Faulkner 1975: 232). II. Ramses’ten sonra Mısır tahtına Merneptah (MÖ. 1236-1223) çıkar. Musa’nın kavmini Mısır’dan çıkarmak için görevlendirildiği zaman, 80 yaşında olduğu belirtilmektedir (Çıkış VII, 7). Bu durumda, Musa’nın Mısırlıyı öldürmesi olayı üzerinden aşağı yukarı 60 sene geçmiş olmalıdır. O halde, II. Ramses’in ölüm tarihi olan MÖ. 1236’dan 60’ı çıkarırsak (MÖ. 1236-60=1176), MÖ. 1176 yılına ulaşırsak ki, bu sıralarda Mısır tahtında III. Ramses (MÖ. 1198-1167) oturmakta idi. Şu halde, İsrail kavmi Musa’nın önderliğinde Mısır’dan çıkış yapıp, kendilerine vaadedilen Arz-ı Mev’ud’un yoluna düştüklerinde Mısır Ülkesi XIX. Sülale firavunlarından III. Ramses’in idaresi altında idi. Demek oluyor ki, aslında Musa, kavmini, Mısır’dan çok kritik bir zamanda çıkarmıştı. Çünkü adı geçen firavun, Deniz Kavimleri Göçü’nün ikinci aşamasına katılmış olan Egeli kavimlere karşı çetin bir mücadele vermekteydi ve böyle bir ortamda İbraniler’e ayıracak fazla bir zamanı yoktu. İşte Musa, bu kaos ortamını en iyi şekilde değerlendirmiş ve kavmini Mısır’dan çıkarmış olmalıydı (Memiş-Bülbül 2014: 130-131).

Musa’nın önderliğinde Mısır’dan çıkan İsrail kavminin toplam sayısı, 603.550 kişi idi (Sayılar I, 21-43). O günün şartlarında bu rakam, muazzam bir nüfusa işaret etmektedir. Böylesine kalabalık bir insan topluluğunun Mısır’dan göç etmesi, herhalde Mısır’ın insan gücünde büyük bir azalmaya sebep olmuştur. Nitekim İsrailoğulları’nın Mısır’dan göç etmelerini izleyen süreçte ve hatta daha sonraki dönemlerde bile, Mısır firavunlarının ciddi inşaat faaliyetlerine girişmedikleri görülecektir. Bütün bunlar bir yana, gerek ekonomik kaynaklarını gerekse insan kaynaklarını Egeli kavimlere karşı verilen mücadele yıllarında büyük ölçüde kaybeden Mısır, siyasi açıdan da bir çöküş sürecine girmiştir (Memiş-Bülbül 2014: 131).

Musa’nın önderliğinde Mısır’dan çıkan ve 42 yerde konaklayan (Sayılar XXIII, 3-49) Oniki İsrail kabilesi, 40 yıl süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra kendilerine vaad edilen ülkenin (Arz-ı Mev’ud) sınırlarına ulaşmışlardır. Fakat ne yazık ki, tanrı tarafından kendilerine vaadedilen edilen topraklarda Ege Göçleri ile gelen Filistin kavmi (Pelestler/Filistler) oturuyordu. Üstelik onların demir silahları ve cenk arabaları vardı. Bu durumda, İsrailoğulları’nın Filistler’le mücadele edebilmek için organize olmaları ve daha güçlü silahlara sahip olmaları gerekiyordu. Musa’nın ölümünden sonra başa geçen İbrani liderleri, Filistin topraklarını ele geçirebilmek için amansız bir mücadeleye girişmişler ve yaklaşık 150 yıllık bir mücadeleden sonra bu topraklara hâkim olabilmişlerdir (Memiş 2006: 72).

1.2. ARAMİ GÖÇLERİ

Aramiler'in erken siyasi tarihi hakkında bilinenler son derece yetersizdir. Ancak MÖ. 14. yüzyıla ait çivi yazılı metinlerde onlardan sıkça söz edilmeye başlanır. Üstelik bu kavmin konuştuğu "Aramca", MÖ. 14. yüzyıldan itibaren Güneybatı Asya'nın yaygın olarak kullanılan dillerinden biri haline gelir (Albright 1975: 529). Buna rağmen, Arami dilinin konuşulduğu bölgenin sınırlarını tespit etme konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır.

Aramiler'in anayurdunun neresi olduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, Sami kavimlerden biri oldukları için, onların da başlangıçta Arabistan yarımadasında oturmuş oldukları ve buradan Kuzey Suriye çevrelerine göç ettikleri düşünülmektedir (Köroğlu 2006: 144). Daha sonra onlar Kuzey Mezopotamya ve Güneydoğu Anadolu topraklarına da sirayet etmişlerdir. Ancak ilginçtir ki, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren onlar, hiçbir zaman merkezi anlamda büyük bir devlet kuramadıkları gibi, ortak bir kültür de oluşturamamışlardır. Bu yüzden ki, Aramiler'in tarihini tek bir başlık altında ele almak oldukça zordur (Memiş-Bülbül 2014: 135).

Tarihçilerin en büyük yanılması, Eski Yakın Doğu'daki siyasi çöküşün ana sebebi olarak "Deniz Kavimleri Göçü"nü görmeye ve göstermeye meyilli olmalarıdır (Kuhrt 1995: 393). Hâlbuki çok daha yaygın problemlere neden olmakla birlikte, çok az delil bırakan diğer halkların da bu yıkımdaki paylarını unutmamak gerekir. Bu halk gruplarından birisi özellikle ön plana çıkmaktadır ki, bunlar, Aramiler'dir (Memiş-Bülbül 2014: 136). Aramiler'in konuştuğu Aramca, Kuzeybatı Sami dil grubuna girer. Dolayısıyla Aramca, İbranice ve Fenikece ile akrabadır. MÖ. 7. yüzyılda Arapça onun yerini alıncaya kadar, Aramca, yukarıda da ifade edildiği üzere, Eski Yakın Doğu'nun en yaygın kullanılan dili oldu. Gerçekten Aramca, Ahamenid Pers İmparatorluğu'nun idari dili idi. Aramca ayrıca İsa'nın da konuştuğu dildi ve Aramca'nın bir lehçesi, Suriye Hristiyan Kilisesi tarafından da kullanıldı. Doğrusunu söylemek gerekirse Aramca, modern Asuryan (Süryani) Kilisesi tarafından hala kullanılmaktadır (Memiş-Bülbül 2014: 136).

"Deniz Kavimleri" ile "Aramiler" arasındaki en önemli fark, Filistinliler'i (Pelestler/Filistler) ayrı tutacak olursak, raporlara geçmiş iki büyük taarruzdan sonra, birincilerin gözden kaybolmaları, Aramiler'in ise MÖ. 9. yüzyıldan sonra da Eski Yakın Doğu tarihinde hem siyasi hem de kültürel bir faktör olarak etkin olmaya devam etmeleridir (Kuhrt 1995: 394).

Doğrusunu söylemek gerekirse, Deniz Kavimleri Göçü (Ege Göçleri) ile Arami Göçleri arasında bir bağlantı olduğu izlenimi uyanmaktadır. En azından, Egeli kavimlerin Yakın Doğu dünyasında meydana getirdikleri kargaşa, Aramileri de o dönemin büyük devletlerinden toprak koparma gayret ve hevesine sevk etmiş olabilir (Memiş-Bülbül 2014: 136).

Hatırlanacağı üzere, Ege Göçleri sonunda MÖ. 2. Binyılın büyük devletleri olan Hitit, Mitanni ve III. Babil (Kaslar) krallıkları, tarih sahnesinden çekilmişlerdi. Mısır Ülkesi ise çetin mücadelelerden sonra, güçlülükte ayakta kalabilmişti. Aynı dönemde, Babil'in kuzeyinde bulunan Asur Devleti ise, bulunduğu coğrafyanın uzaklığı dolayısıyla, Ege Göçleri'nin yıkıcı etkisinden kurtulmayı başarmıştı (Memiş 2017a: 177). Şimdi ise o, ekonomik yönden güçlenmek için, Doğu Akdeniz sahillerini ele geçirmeyi planlıyordu. Asur'un bir başka hayali ise, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile her devleti cezbeden Anadolu topraklarını ele geçirmektir (Memiş 2019: 128).

Fakat Asur Devleti, Hitit Devleti'nin de yıkılmasından sonra kolaylıkla gerçekleştirebileceğini sandığı bu amacının tahakkukunda, ummadığı yeni bir bela ile karşılaştı. Bu bela, Arami Göçleri idi (Memiş 1999: 69). Gerçekten, Ege Göçleri'nin sebep olduğu karışıklıklardan çöl sakinleri de yararlanmaya kalkmışlar ve kültür merkezlerine doğru akın etmeye başlamışlardı (Kinal 1987: 233). Tarihte Sami kavimlerin üçüncü büyük göçünü teşkil eden Arami Göçleri'nin karakteri, Ege Göçleri gibi yakıp yıkıcı bir akın şeklinde değil, tersine aralıksız bir sızıntı halinde asırlarca devam etmesidir (Memiş-Bülbül 2012: 5-10). İşte bu yüzdendir ki, Asur Devleti, gelişimini belirli bir düzen içerisinde gerçekleştirememiş, değişik zamanlarda ilerlemelere ve tekrar gerilemelere maruz kalmıştır. Özellikle MÖ. 11. ve 10. asırlar, tam manasıyla bir "Arami asrı" olmuştur, denilebilir. Öyle ki, bu asırlar içerisinde Aramiler'den Bit-Zamani Kabilesi doğuda Diyarbakır civarına, Bit-Adini Kabilesi Fırat nehrinin büyük kıvrımı içerisine, Bit-Agusi Kabilesi Fırat ile Karasu arasına, Bit-Gabbar Kabilesi Gaziantep civarına, Bit-Brutaş Kabilesi de Kayseri civarına kadar sokulmuş idiler (Kinal 1987: 233). Kuzey Suriye'de de Aramiler, MÖ. 11. yüzyıl ile 8. yüzyıl arasında birbirinden kopuk, çok sayıda küçük devlet kurmuşlardır (Memiş-Bülbül 2014: 138).

Arami yayılmasını durdurmak için en çok çaba harcayanlar, Asur kralları olmuştur. Asur krallarından I. Tiglat-Pileser (MÖ. 1114-1074), 28 kez Fırat'ı geçerek Arami göçebelerini durdurmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır (Albright 1975: 533; Dion 2006: 1282; Köroğlu 2006: 145). Bundan sonra iktidara gelen Asur kralları da, bütün çabalarına rağmen, bu mütecavizleri durdurmaya muvaffak olamamışlardır. MÖ. 1050'den itibaren Asur'un Kuzey Mezopotamya üzerindeki etkinliğini kaybetmesiyle birlikte, Babilonya, Asur ve Elam'da da siyasi güç ve prestij anlamında bir daralma görülür. Bu karanlık devir, MÖ. 934'te sona erer. Çünkü bu tarihten itibaren Asur Devleti yeniden toparlanır ve sağa sola seferler tertiplemeye başlar. Doğal olarak yazılı belgeler de MÖ. 10. yüzyılın sonlarından itibaren tekrar çoğalmaya başlar. Bu arada, Eski Ahit'in (Tevrat) verdiği bilgileri de yabana atmamak gerekir. Bütün bu vesikaların aktardığı bilgilerden bir tablo oluşturmak gerekirse, bu tablodaki büyük resim, Aramiler'i göstermektedir. Gerçekten, MÖ. 1050'den önce arada bir düşman sınırlarına yağma seferleri düzenleyen ve başıboş dolaşan Aramiler, şimdi Dicle'nin doğusundan Doğu Akdeniz'e kadar uzanan bölgenin her tarafında yerleşik hayata geçmişler ve birtakım küçük devletler kurmuşlardı. Bu devletler, siyasi varlıklarını MÖ. 8. yüzyılın son çeyreğine kadar devam ettireceklerdir (Kuhrt 1995: 394).

MÖ. 8. yüzyıl Asur kaynakları, 36 Arami kabilesinin ismini zikrederler. İmparatorluk yetkililerine direnme konusunda onlar, tüm zamanların en itaatsiz unsurları olarak gösterilirler. Bir metinde, Babilonya içlerine kadar başarılı bir şekilde girmekle övünen II. Sargon (MÖ. 722-705), güvensizlik kaynakları olarak, aslanlar ve kurtlarla birlikte Aramiler'in ismini de zikreder (Dion 2006: 1282).

Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu'na göre, "önceleri kentlerini istila etmeye çalışan bu göçerlere karşı düzenli ordular sevk eden Asur kralları, sonradan taktik değiştirerek, büyük nüfus nakillerine başvurmuşlardır. Bir bölgenin güvenliğini sağlamak ve isyanları bastırmak amacıyla nakledilen halklardan, yeni kentler kurmak, tarım alanlarına iş gücü sağlamak, orduda ise asker ihtiyacını karşılamak maksadıyla yararlanılmıştır. Nakledilen bu insan kitlelerinin önemli bir kısmı, Aramiler'den oluşuyordu. Dolayısıyla Aramiler, zaman içinde hem küçük gruplar halinde göçerek geldikleri hem de büyük

nüfus nakilleriyle yerleştirdikleri Asur kentleri ve çevresindeki tarım alanlarında Asur halkıyla kaynaşmış, hatta bazı bölgelerde nüfus çoğunluğunu ellerine geçirmişlerdir. Bu süreç, bir bakıma Asur Ülkesi'nin Aramileşmesine zemin hazırlamıştır. Aramiler buldukları her bölgenin kültürüne kolayca uyum sağlamış, Asurca ile akraba olan ve kolay anlaşılabilir dilleri nedeniyle kentlerde, tapınaklarda ve sarayda önemli görevlere yükselmişlerdir. Aramca'nın oldukça geniş bir bölgede konuşulması, hem ticari ilişkilerde hem de resmi ilişkilerde bu dilin tercih edilmesi, Aramiler'in dilini "ortak anlaşılabilir dil" haline getirmiştir. Mezopotamya kültürünün Doğu Akdeniz kıyıları ve Kilikya üzerinden Batı dünyasına aktarılmasında da Aramca'nın önemli bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır (Koroğlu 2006: 147-148).

Özetlemek gerekirse, Asur vesikaları, MÖ. 11. yüzyılda Asur bölgesine baskı yapan bir Aramiler tablosu sunar. Onların geniş arazileri gasp etme ve ele geçirmedeki başarısı, MÖ. 10. yüzyıla doğru, Yukarı Mezopotamya'da birtakım Arami devletlerinin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştu. Asurlular, MÖ. 10. yüzyılın sonlarından itibaren bölgeyi yeniden fethetmek için harekete geçmişler ve Arami şehirlerini birer birer Asur eyaletlerine dönüştürmüşler ya da en azından bazı durumlarda yerel Arami halkının elitlerini kullanarak, Asur kontrolünü sağlamışlardı. Bu tip şahsiyetler, makam ve mevkiilerini Asur kralına borçlu oldukları için, Asur İmparatorluk mekanizmasının birer parçası gibi hareket ediyorlardı (Kuhrt 1995: 398).

Asurca'da "Aramizm"'in erkenden ortaya çıkması (MÖ. 8. yüzyıl) ve özel amaçlar için kaleme alınan birtakım vesikaların yazılmasında Aramca'nın kullanılması, Aramiler ve Asurlular'ın iç içe geçmelerinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. O halde sonuç olarak denilebilir ki, kraliyet yıllıklarının Aramilere karşı saldırgan ve militarist bir tutumu aksettirmelerine rağmen, onlar, sosyo—politik yapının tüm kademelerinde Asur halkının önemli bir ortağı haline gelmişlerdi (Kuhrt 1995:398).

Demek oluyor ki, Arami kabileleri, Ege Göçleri'nin yarattığı kaos ortamını fırsat bilerek Kuzey Mezopotamya, Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine sızarak suretiyle bu topraklar üzerinde birtakım küçük devletler kurmuşlardı. Zaman zaman aralarında ittifaklar oluşturarak başta Asur kralları olmak üzere bölgesel büyük güçlere karşı çekinmeden meydan okuyan Aramiler, MÖ. 8. yüzyılın sonlarına kadar siyasi varlıklarını sürdürmüşlerdir. Asur kralları, bu küçük devletleri teker teker fethederek birer Asur eyaleti haline getirmişlerdir. Ancak bu işi gerçekleştirirken de hem bölgenin hem de Asur halkının Aramileşmesini önleyememişlerdir (Memiş-Bülbül 2014: 142).

1.3. DOR GÖÇLERİ VE AKA GÖÇLERİ

Giriş kısmında ele aldığımız Ege Göçleri bahsinde de ifade edildiği üzere, Balkan yarımadasında meydana gelen Trakya ve İllirya kavimleri arasındaki kaynaşma, Yunanistan'ın kuzeyine sürülmüş olan Dorlar'ın güneye inip, Yunanistan'ın neredeyse tamamını istila etmelerine zemin hazırlamıştır (Memiş 2019: 240). Bazı modern tarihçiler; "hakkında tarihi belgeler yoktur ve Homeros destanlarında zikredilmiyor" diyerek bu göçlerin mevcudiyetini inkâr etseler de, Dor Göçleri'nin tarihi bir gerçek olduğuna şüphe yoktur (Mansel 1971: 93). İlerleyen süreçte yoğun bir şekilde Pelopones bölgesine yerleşen Dorlar, hiçbir zaman kendilerini bu ülkenin otokton (yerli) halkı olarak görmemişlerdir (Memiş 2019: 241).

MÖ. 2. Binyıl başlarından itibaren Yunanistan tarihinde boy göstermeye başlayan ve yüksek bir kültüre sahip oldukları anlaşılabilir Akalar'ın, Dorlar karşısında

tutunamadıkları anlaşılıyor. Dorlar'ın başarısında, kullandıkları demir silahların rolü inkâr edilemez (Mansel 1971: 95).

Dor istilasının yol açtığı kargaşaya rağmen, Aka kültürü ile MÖ. 1150 yılından sonra yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlayan Dor kültürü arasında, birçok bölgede, karışma ve kaynaşmalar başlamıştır. Hatta Dor istilasına uğramayan yegâne bölge görünümündeki Attika'da Aka üslubunun gittikçe Dor-Yunan üslubuna geçtiği, "submiken" ve "protogeometri" vazolarının bezemelerinden anlaşılmaktadır (Mansel 1971: 91). Ancak gerçek olan şudur ki, bu göçler neticesinde Aka kültür merkezlerinin birçoğu yerle bir edilmiş ve Yunanistan bambaşka bir manzaraya bürünmüştür (Mansel 1971: 96; Memiş 2019: 241).

Doğrusunu söylemek gerekirse, Dor istilasından sonra Yunanistan'ın eski halkı olarak kabul edilen Akalar'ın önemli bir kısmı, yabancı bir kavmin egemenliği altında yaşamak istemedikleri için Anadolu kıyılarına göç etmişlerdir. Yunanistan'da kalan Aka grupları ise toprağa bağlanmış ve topraktan elde ettikleri ürünlerin belirli bir kısmını "yeni efendileri" olan Dorlar'a vermek zorunda bırakılmışlardır (Mansel 1971: 96).

Ancak özellikle belirtmek gerekir ki, Yunanistan toprakları zaman ilerledikçe Dorlar'a yetmemeye başlamıştır. Bu nedenle Dorlar'ın bir kısmı, vaktiyle Akalar'ın izledikleri yolları kullanarak Ege ve Akdeniz adalarına göç etmeye başlamışlardır (Memiş-Bülbül 2014: 144).

Bu bahsi noktalamadan önce, Dor istilasının zamanı ve bu istilanın karakteri hakkında da bir şeyler söylemek zorundayız.

Dor istilası ve İyon Göçü hakkında genellikle kabul edilen teori şudur: Dorlar zorla Pelopones'e girmişler ve Myken (Aka) beylerinin şatolarını tahrip etmişlerdir (Memiş-Bülbül 2014: 144). Bunun üzerine Akalar (veya sonradan İyonlar adını almış olan halk), Attika'ya sığınmış ve bir süre sonra İyonya'ya göç etmişlerdir. Attika'daki bu kalma süresi, Eskiçağ tarihçileri tarafından 60 yıl olarak kabul edilir. Modern arkeologlar ise bu sürenin 125 ile 200 yıl arasında değişen bir zaman dilimi olduğunu düşünürler (Cook 1962: 16).

Demek oluyor ki, arkeolojik deliller Myken şatolarının tahribinin yaklaşık olarak MÖ. 1200'lerde, Batı Anadolu kıyılarına yapılan Aka göçünün ise yaklaşık olarak MÖ. 1000 yıllarında gerçekleşmiş olabileceğine işaret ederler. Eğer bu tarihlendirme doğruysa, o zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Dor Göçleri ile Ege Göçleri arasında mutlak surette bir bağlantı vardır. Çünkü Troya Savaşları'ndan hemen sonra başlayan ve MÖ. 2. Binyılın büyük devletleri olan Hitit, Mitanni ve III. Babil (Kas) krallıklarının siyasi arenadan çekilmelerine neden olan Ege Göçleri'nin ilk aşamasına Akalar da katılmışlardır. Mısır vesikalarında "Ekweşler" adıyla anılan Akalar ve müttefikleri, firavun Merneptah'a karşı verdikleri mücadeleyi kaybetmişler ve geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ancak onların Troya Savaşları'nın hemen ardından Ege Göçleri'ne katılmaları ve tekrar yurtlarına geri dönmeleri, epeyce zaman almıştı. Arkeolojik bulgulara göre Troya Savaşları muhtemelen MÖ. 1240-1230 yılları arasında cereyan etmiş, Ege kavimlerin Mısır kapılarına ilk dayanmaları ise tarihçiler tarafından MÖ. 1225'lere tarihlenmiştir. Akalar'ın tekrardan yurtlarına dönmeleri ise yaklaşık olarak MÖ. 1200'lere tekabül eder. İşte bu kırk yıllık zaman dilimi, daha önce defalarca Pelopones'e inmek isteyip de bir türlü bunu başaramayan kuzeydeki Dor istilacılarının işini kolaylaştırmıştır. Ekonomik güçlerinin ve insan kaynaklarının önemli bir kısmını Troya Savaşları ve Ege Göçleri sırasında kaybeden Akalar, yurtlarına döndüklerinde

topraklarının kuzeydeki rakipleri Dorlar tarafından istila edildiğini görmüşler, ancak yurtlarını bu işgalden kurtarma başarısını gösterememişlerdir. Bu nedenle onlar, yukarıda da ifade edildiği üzere, bir süre sonra Batı Anadolu kıyılarına göç ederek orada yeşerecek olan İyon medeniyetine katkıda bulunmuşlardır.

O halde diyebiliriz ki, Ege Göçleri'nin yarattığı kargaşa, Dorlar'ın Pelopones'i istila ederek, bu toprakların yeni sahibi olmalarını sağlarken, Dor istilası yüzünden Akalar da Batı Anadolu kıyılarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Bir başka anlatımla Ege Göçleri, Dor Göçleri'ni tetiklerken, Dor Göçleri de Aka Göçleri'ne zemin hazırlamıştır.

1.4. FRİG GÖÇLERİ

Ege Göçleri'nin tetiklediği göç hareketlerinden biri de Frig Göçleri'dir. Aslına bakılacak olursa, Frigler'in Anadolu'ya ilk girişleri, Hitit Devleti'nin yıkılmasından önceye rastlar. Gerçekten, dünya tarihinin ilk "Boğazlar Savaşı" olarak kabul edilen ve tarihte ilk kez Doğu ve Batı dünyalarını karşı karşıya getiren meşhur Troya Savaşları'nda Frigler, Troyalılar'ın yanında ve onların müttefiki olarak yer almışlardır (Memiş 2012: 122-123). Bir Grek tradisyonuna göre, Priamos'un kraliyet evi ile Frigya arasında Sangarios ırmağının kızı Hekabe'den dolayı bir akrabalık bağı vardı. Çünkü Hekabe, Troya kralı Priamos'un karısı idi (Barnett 1975: 417). Homeros'un İlyada adlı destanında anlatılan bir başka öykü ise, Troya kralı Priamos'un, Sangarios nehri kıyısında Amazonlar'a karşı verilen bir muharebede Frigya'nın önderleri Otreus ve Mygdon'un müttefikleri sıfatıyla nasıl canla başla savaştığını anlatır (İlyada III, 184 vd.). Gerçekten, söz konusu destanın olayla ilgili dizeleri şöyledir:

Eskiden bağık bahçelik Frigya'ya gitmişim,
Atları dört nal giden bir sürü Frigyalı görmüştüm,
Otreus'un, tanrıya benzer Mygdon'un halkı,
Ordular yayılmıştı Sakarya'nın batı kıyılarına,
Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o gün,
Aralarına savaş ortağı almışlardı beni,
Gözleri dört dönen Akalar kadar kalabalık değildiler (İlyada III: 184-

190)

Yukarıdaki dizelerden anlaşıldığına göre, Frig-Troya ittifakının Amazonlar'a karşı Sakarya nehri kıyısında verdikleri savaş, muhtemelen Troya Savaşları'ndan önce vuku bulmuştu. Arkeolojik bulgulara göre Troya Savaşları, MÖ. ca. 1240-1230 yılları arasına tarihlenmektedir. Bu durumda yukarıda bahsi geçen ve Amazonlar'a karşı yapıldığı özellikle vurgulanan mücadele, kesinlikle MÖ. 1240'lardan önceye tarihlenmelidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Frigler Anadolu topraklarına ilk kez girdikleri zaman Hitit Devleti henüz ayaktaydı ve devletin başında da muhtemelen IV. Tuthalya (MÖ. ca. 1250-1220) vardı (Memiş-Bülbül 2014: 147).

Troya Savaşları'ndan galip ayrılan Akalar, yine de hedeflerine ulaşamayacaklardır. Gerçekten onlar ne Boğazlar'ın kontrolünü ele geçirebilecek ne de Karadeniz kıyılarını kolonize edebileceklerdir. Çünkü kıtlık ve toprak yetmezliği gibi nedenlerle başlayan ve Mısır kapılarında sona erecek olan Ege Göçleri'nin rüzgârı, hem Akalar'ı hem Troyalılar'ı önüne katıp sürükleyecektir.

Ancak ilginçtir ki, Ege Göçleri'nden söz eden yazılı vesikaların hiçbirinde Troyalılar'ın müttefiki olan Frigler'den bahsedilmez. Bu durumu dikkate alan bazı bilim

insanları, Frigler'in Egeli kavimler tarafından gerçekleştirilen göç hareketine katılmadıklarını, çünkü Ugarit ve Mısır kaynaklarında onlardan bahsedilmediğini öne sürmektedirler. Hâlbuki bize göre, bu yaklaşım tarzı doğru değildir. Çünkü MÖ. 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu topraklarında bulduklarını Homeros destanları vasıtasıyla bildiğimiz Frigler, belki de Anadolu'da kendilerine yeni yurtlar buldukları için, daha doğuya gitmenin gereksiz olduğunu idrak etmişlerdi. Eğer onlar gerçekten Anadolu'da kendileri için yerleşecek yerler buldularsa, Mısır ve Ugarit vesikalarında adlarının zikredilmemesi son derece normaldir. Mısır kapılarına kadar dayananlar, kendilerine yeni yurtlar arayan kavimlerdir (Memiş-Bülbül 2014: 149).

Fakat Frigler'in tek bir göç dalgasıyla Anadolu'ya geldikleri de düşünülmemelidir. MÖ. 13. yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden Troya Savaşları sırasında Troyalıların müttefikleri olarak karşımıza çıkan Frigler, Hitit Devleti, Ege Göçleri neticesinde yıkılınca, bu fırsatı değerlendirme yoluna gittiler ve daha büyük dalgalar halinde Makedonya'dan Anadolu'ya göç ettiler ve çok geçmeden Anadolu'da Hititler'in bıraktığı siyasi boşluğu doldurmaya çalıştılar (Memiş-Bülbül 2014: 149).

Bazı bilim insanları, Frigler'in MÖ. 8. yüzyılda vuku bulan Trak Göçleri ile Anadolu'ya gelmiş olabilecekleri tezini savunurlar ki, bu tezin mantıklı bir tarafı yoktur. Ancak belki Trak Göçleri ile Anadolu'ya giren kavimler, daha önceden buraya göç etmiş olan Frigler'le karışıp kaynaşmış olabilirler (Memiş-Bülbül 2014: 150).

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, Frigler'in anayurdu aslında Makedonya idi (Herodotos I: 14, 35). Fakat onlar zaman içinde Anadolu kavimleri ile karışıp kaynaşmışlardı. İşin ilginç yanı, MÖ. 8. yüzyılda vuku bulan Trak göçleri neticesinde Anadolu'ya gelen Trak kabileleri de çok geçmeden Frigler'le karışmış olsalar gerekir. Çünkü bize göre, Frigler'in Trak Göçleri ile Anadolu'ya geldiğini ileri sürenler, herhalde Frigler'le Trak kavimlerini birbirinden ayırt edemedikleri için böyle bir görüşü ortaya atmışlardı. Öyle zannediyoruz ki, MÖ. 8. yüzyılda etkin bir siyasi güç olarak Anadolu tarihinde boy gösteren Frigler, Makedonya, Trakya ve Anadolu kavimlerinin bir bileşkesi idiler (Memiş-Bülbül 2014: 154).

SONUÇ

Görülüyor ki, Ege Göçleri, MÖ. 13. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başları arasında yaşanan ve yaklaşık 50 yıllık süreyi kapsayan büyük bir kavimler hareketidir. Yunanistan'da başlayıp Mısır kapılarında sona eren bu hareketin birçok nedeni vardır. Ancak toprak yetmezliği ve kıtlık gibi ekonomik nedenler, bir adım öne çıkmış görünmektedir.

Karadan ve denizden olmak üzere iki yoldan gerçekleşen Ege Göçleri sonunda, MÖ. 2. Binyılın büyük siyasal güçleri arasında yer alan Hitit, Mitanni ve III. Babil devletleri tarih sahnesinden çekilmişler, Mısır Devleti ise vermiş olduğu uzun soluklu ve yıpratıcı mücadele yüzünden çökme noktasına gelmiştir.

Demir Devri kültürünün temsilcileri olan ve yazılı bir kültüre sahip olmayan Egeli kavimler, Tunç Devri kültürünün temsilcilerini bertaraf ederken, mevcut yazılı kültürü de yok etmişlerdir.

Ancak şunu özellikle belirtmemiz gerekir ki, Ege Göçleri'ni "tek bir göç hareketi" olarak görmek ve değerlendirmek son derece yanlıştır. Çünkü MÖ. 2. Binyıl Eski Yakın Doğu dünyasının tüm dengelerini alt üst eden ve demografik yapıyı önemli ölçüde değiştiren Ege Göçleri, yeni göç hareketlerinin de tetikleyicisi olmuştur.

Gerçekten, Ege Göçleri ile bağlantılı olan göçlerin ilki, Hz. Musa'nın önderliğinde gerçekleşen İbrani Göçü'dür. Adı geçen İbrani lideri, firavun III. Ramses'in Ege'ye kavimlere karşı verdiği amansız mücadele sırasında, bu kaos ortamından yararlanarak 12 kabileden oluşan İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarma başarısını göstermiştir.

Suriye topraklarında yaşayan Sami kökenli Aramiler de Ege Göçleri'nin yarattığı kargaşa ortamından yararlanarak, medeni şehirleri istila etmeye yönelik bir göç hareketi başlatmışlar ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. Asur kralları, bu bedevileri durdurmak için yaklaşık iki yüz yıl mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Ege Göçleri, Balkan Yarımadası halklarını da harekete geçirmiş görünmektedir. Bu cümleden olmak üzere, Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayan Dor kabileleri, önce Troya Savaşları'na ardından da Ege Göçleri'ne katılan ve uzun süre Pelopones'e dönemeyen Akalar'ın topraklarını işgal etmişler ve bu toprakların yeni efendileri olmuşlardır. Akalar daha sonradan öz vatanlarına dönseler de, topraklarının Dorlar tarafından istila edildiğini görmüşler ve onlara karşı direnememişlerdir. İşte bu yüzden ki, Aka boylarının büyük bir kısmı, Dor egemenliği altında yaşamak istemedikleri için Batı Anadolu kıyılarına yeni bir göç başlatmışlardır. Demek oluyor ki, Ege Göçleri Dor Göçleri'ne zemin hazırlarken, Dorlar'ın tazyiki yüzünden Aka kabileleri de Batı Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır.

Ege Göçleri'nin tetiklediği beşinci göç hareketi ise Frig Göçleri'dir. Hititler henüz ayakta iken, Troya Savaşları sırasında Anadolu'da oldukları anlaşılan Frigler, Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra, Hititler'in siyasal boşluğunu doldurmak üzere daha kalabalık gruplar halinde Makedonya'dan Anadolu'ya göç etmişlerdir.

KAYNAKLAR

- ALBRIGHT, W. F., (1975), "Syria, The Philistines and Phoenicia", **Cambridge Ancient History**, II/2, Chp. XXXIII: s. 507-536.
- ASTOUR, M. C., (1965), "New Evidence on the Last Days of Ugarit", **American Journal of Archaeology**, 69/3: s. 253-258.
- BARNETT, R.D., (1975), "The Sea Peoples", **Cambridge Ancient History**, II/2, Chp. XXX: s. 417-442.
- COOK, J. M., (1962), "The Dorian Invasion", **Proceedings of the Cambridge Philological Society**, Vol. 8: s. 16-22.
- DION, P. E., (2006), "Aramaeans Tribes and Nations of First-Millennium Western Asia", **Civilization of the Ancient Near East**, Vol. I-2: s. 1281-1294.
- FAULKNER, O. R., (1975), "Egypt from the inception of the nineteenth dynasty to the death of Ramesses III", **Cambridge Ancient History**, II/2, Chp. XXIII: s. 232-247.
- GARELLI, P., (1963), **Les Assyriens en Cappadoce**, Paris.
- GRESSMAN, H., (1926), **Altorientalische Texte zum Alten Testament**, Berlin.
- HERODOTOS, (2002), **Herodot Tarihi** (Çeviren: M. Ökmen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HOMEROS, (1975), **İlyada** (Çeviren: A. Erhat ve A. Kadir), İstanbul: Sander Yayınları.
- KINAL, F., (1987), **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- KİTAB-I MUKADDES (Eski ve Yeni Ahit), (2001), İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

- KÖROĞLU, K., (2006), *Eski Mezopotamya Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KUHRT, A., (1995), *The Ancient Near East C. 3000-300 B. C.*, Vol. II, London: Amazon Books.
- MACALISTER, R. A. S., (1914), *The Philistines Their History and Civilization*, London: Oxford University Press.
- MANSEL, A. M., (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- MEMİŞ, E., (1996), *Filistinliler'in Kökeni ve Tarihi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.
- MEMİŞ, E., (1999), "Asur Devletlerinin Anadolu Politikası", *XII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayır Basım*, C. I, Ankara, 65-73.
- MEMİŞ, E., (2006), *İsrail Nereye Koşuyor? (En Eski Çağlardan Günümüze İsrail-Filistin Mücadelesi)*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayını.
- MEMİŞ, E., (2009), *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayını.
- MEMİŞ, E., (2012), *Troya ve Troyalılar*, Ankara: Altınpost Yayınları.
- MEMİŞ, E., (2017a), *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayını.
- MEMİŞ, E., (2017b), *Eskiçağda Mezopotamya*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayını.
- MEMİŞ, E., (2019), *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayını.
- MEMİŞ, E. ve C. BÜLBÜL, (2012), *Amurrular (Araplar'ın En Eski Ataları)*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayını.
- MEMİŞ, E. ve C. BÜLBÜL, (2014), *Eskiçağda Göçler*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayını.
- MORRIS, J., (2006), *The Origins of the Sea Peoples*, Florida: Florida State University Classics.